

ДИСТАНЦІЙНИЙ ДОПИТ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

REMOTE INTERROGATION OF FORENSIC EXPERT: TECHNOLOGICAL APPROACH

Моїсєєв О.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Донецького національного університету*

Досліджено проблеми тактики дистанційного допиту експерта. Встановлено організаційні особливості проведення допиту експерта в режимі відеоконференції. Конкретизовано критерії прийняття рішення судом щодо проведення дистанційного допиту експерта, побудовано його технологічну модель. Запропоновано відновлення в КПК України слідчої (судової) профілактики на підставі активної процесуальної позиції експерта.

Ключові слова: висновок експерта, дистанційний допит, роз'яснення експерта, експертна технологія, процесуальна ефективність.

Исследованы проблемы тактики дистанционного допроса эксперта. Установлены организационные особенности допроса эксперта в режиме видеоконференции. Конкретизированы критерии принятия решения судом о проведении дистанционного допроса эксперта, построена его технологическая модель. Предложено восстановление в УПК Украины следственной (судебной) профилактики на основе активной процессуальной позиции эксперта.

Ключевые слова: заключение эксперта, дистанционный допрос, разъяснения эксперта, экспертная технология, процессуальная эффективность.

The problems of expert remote interrogation tactics have been investigated. The organizational features of expert interrogation in the mode of videoconference have been established. The criteria of the decision about carrying out of the expert remote interrogation by the court have been specified, its technological model has been built. The restoration of investigative (forensic) prevention has been suggested in the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Key words: examination, expert evidence, remote interrogation expert explanations, expert technology, procedural efficiency.

Постановка проблеми. На сьогодні наука і техніка здійснили суттєві поступальні кроки в процесі свого розвитку, не оминувши і сучасне законодавство. Так, чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, прийнятим 2012 року, передбачене проведення таких слідчих дій, як допит і пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференцз'язку [1]. Отже, актуальними для дослідження видаються питання щодо проведення дистанційного допиту судового експерта.

Стан дослідження. У процесі розвитку криміналістики та судової експертології проблемним питанням проведення допиту, в їх числі й допиту експерта, а також питанням проведення судових експертиз та дослідженню висновку експерта приділяли багато уваги такі вчені: Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. К. Весельський, А. І. Вінберг, О. О. Ейсман, М. І. Єнікєєв, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко, О. Р. Шляхов, М. П. Яблоков та ін. Однак дослідженню технології дистанційного допиту судового експерта в науковій літературі не було приділено достатньо уваги.

Метою цієї статті вважаємо розроблення технології дистанційного допиту судового експерта та надання рекомендацій відносно організації такого допиту.

Виклад основного матеріалу. Висновок експерта, як і його показання, є процесуальними джерелами доказів. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони

стали йому відомі під час дослідження матеріалів, наданих для проведення дослідження. Допит експерта в судовому засіданні може бути проведений за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суду. Основною метою виклику експерта для допиту в суді є необхідність роз'яснення висновку експертизи, яку він проводив у цьому кримінальному провадженні [2].

В системі експертних технологій, які розуміємо як систему організаційних заходів із оптимального залучення експертом наявних ресурсів судово-експертної установи, ми виокремлюємо стадію супроводження експертом свого висновку. Ця стадія вважається завершальною в експертних технологіях, вона містить надання експертом роз'яснень та доповнень, а також передбачає його участь у профілактичній роботі слідчого (суду). Супроводження висновку експерт здійснює під час допиту щодо предмета проведеної експертизи. Згідно з таким трактуванням стадії супроводження в експертних технологіях ми підтримуємо позицію науковців щодо відновлення в КПК України профілактичної функції слідчого (суду) та надання їй нового змісту за рахунок активної процесуальної позиції експерта. Отже, супроводження висновку експерта передбачає ефективні дії експерта з роз'яснень та доповнень, які він надає на досудовому слідстві та під час судового розгляду кримінального провадження щодо підготовленого експертного висновку. Проблеми, що виникають при цьому, пов'язані з необхідністю допомоги слідчому, суду, іншим учасникам кримінального процесу відповідно тлумачити отримані результати. Втім різні учас-

ники кримінального процесу можуть по-різному ставитися до експертного висновку, згідно з власною позицією відносно обставин провадження, що підлягає розслідуванню чи розгляду. Тому нерідко виникають непорозуміння між експертом і тими, хто має право оцінювати висновок експертизи, чи іншими суб'єктами кримінального процесу, які можуть лише ознайомлюватися з ним [3, с. 268].

Допит – це процесуальна дія, яка становить собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [4, с. 224]. Метою (завданням) допиту є отримання повних і достовірних (таких, що відповідають дійсності) відомостей про розслідувану подію та її окремі обставини [5, с. 209].

Допит судового експерта – процесуальна дія, яку проводить суд або слідчий чи інша особа, котра призначила експертизу, в ході якої експерт пояснює свій висновок, не проводячи дослідження. Допит судового експерта може бути проведено лише після надання ним відповідного висновку [6, с. 45].

Згідно зі ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи та котрій доручено здійснити дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, й надати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження, потерпілого [1].

Експерт є ключовою фігурою під час провадження судової експертизи. Саме він здійснює дослідження і формулює висновки, виробляє доказ-висновок експерта. Від його кваліфікації та рівня проведеного дослідження, зрештою, залежить якість висновку [7, с. 61].

У криміналістиці технологію розслідування злочину трактують як функціонально зумовлений упорядкований комплекс дій (діяльність), забезпечуваний необхідними ресурсами та реалізовуваний відповідним суб'єктом у процесі розслідування злочинів [8, с. 365]. Ми акцентуємо на оптимізувальній ролі криміналістичної технології. Отже, технологічний підхід до проведення будь-якої слідчої дії зумовлений характером розв'язуваних нею завдань. Таким чином, допит будь-якого суб'єкта має на меті отримання від кожного допитуваного всіх відомих йому достовірних відомостей про обставини, за яких відбулася розслідувана подія, та осіб, до неї причетних. Забезпечення повноти та достовірності одержуваної інформації є одним із важливих завдань допиту [9, с. 485]. Процесуальний статус допитуваної особи зумовлює специфіку проведення допиту. Загальноприйнятим у науковій літературі є умовний розподіл процедури проведення допиту на такі ета-

пи: підготовчий, робочий і заключний. В свою чергу, підготовчий етап допиту складається з таких елементів: 1) визначення кола осіб, які підлягають допиту; 2) визначення послідовності їх допиту; 3) вивчення матеріалів провадження; 4) збирання відомостей про особу допитуваного; 5) отримання спеціальних знань; 6) вибір способу встановлення комунікативного (психологічного) контакту; 7) визначення часу, місця і режиму проведення допиту; 8) добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному; 9) визначення необхідних науково-технічних засобів для фіксації допиту та їх підготовка до роботи [10, с. 170-171].

Готуючись до допиту, слідчий повинен заздалегідь продумати формулювання питань, їх послідовність. Він має прогностично оцінити, як відреагує допитуваний на той чи інший доказ, передбачити варіанти своїх аргументів, якщо допитуваний спробує спростувати або дискредитувати наявні докази [9, с. 487].

Робочий етап проведення допиту складається з найефективніших тактичних прийомів, що сприяють отриманню повних і об'єктивних показань. У переліку загальних тактичних прийомів, застосовуваних під час допиту, варто навести: 1) прогнозування та планування допиту (власне підготовка до допиту); 2) налагодження комунікативного (психологічного) контакту; 3) викладення показань у формі вільної розповіді; 4) постановлення запитань; 4) пред'явлення доказів; 5) актуалізація забутого в пам'яті допитуваного [10, с. 171].

Характерним елементом заключного етапу допиту є фіксація показань допитуваної особи. Показання допитуваної особи заносять до протоколу допиту від першої особи (і бажано дослівно). Питання та відповіді на них записують у тій послідовності, як це відбувалося в ході допиту. До протоколу вносять усі питання (також відведені слідчим або ті, на які відмовилася відповідати особа) із зазначенням мотивів відводу чи відмови. Допитаній особі може бути надана можливість записати свої показання власноруч [9, с. 516-517]. Також за необхідності може бути застосований звуко- та відеозапис перебігу допиту.

Варто зауважити, що важливим у тактиці допиту є організаційний аспект, який враховує досягнення таких наук, як теорія управління та наукова організація праці.

Зважаючи на вищевикладене, можна констатувати, що допит судового експерта має власну специфіку проведення. Так, допит судового експерта не передбачає, наприклад, етапу встановлення психологічного контакту та етапу вільної розповіді, оскільки такий допит може бути проведений тільки після того, як усі дослідження завершені, висновок оформлений і наданий слідчому (суду). До надання висновку проведення допиту судового експерта неможливе, оскільки відсутній предмет допиту [11, с. 237].

Результатом проведення допиту судового експерта є його показання, тобто відомості, надані ним на допиті, проведеному після отримання його висновку, з метою роз'яснення або уточнення вказаного експертного висновку [12, с. 292].

Допит судового експерта як різновид допиту має певні особливості. Найбільш суттєві його ознаки: 1) такий допит є процесуальною формою застосування спеціальних знань обізнаних осіб у кримінальному судочинстві; 2) може бути проведений як на судовому слідстві, так і в суді; 3) не є обов'язковою слідчою (судовою) дією; 4) відбувається лише після проведення судової експертизи та отримання висновку; 5) метою є роз'яснення або доповнення наданого висновку експертизи; 6) предмет допиту обмежений предметом проведеної судової експертизи; 7) проводиться у випадках, коли немає необхідності у проведенні додаткових досліджень; 8) результатом є отримання пояснень, зміст яких слід розглядати у формі додатка до судової експертизи [13, с. 287].

Згідно з вищевикладеним можна констатувати, що позаяк допит судового експерта не є обов'язковою слідчою (судовою) дією та проводиться для роз'яснення вже наданого експертного висновку. Першочерговим кроком до проведення такого допиту є дослідження висновку експерта і ухвалення слідчим (судом) рішення щодо його проведення. Таке саме завдання постає перед слідчим (судом) під час ухвалення рішення відносно проведення дистанційного допиту експерта.

Критеріями прийняття такого рішення судом вважаємо: по-перше, необхідність під час його прийняття спиратися на принцип процесуальної ефективності; по-друге, суд має окреслити коло питань, передбачити обсяг інформації, яку він має отримати від експерта; по-третє, врахувати процесуальні витрати на час, організацію, узгодження часу та учасників, матеріальні витрати на відрядження, оренду інформаційного каналу тощо; по-четверте, визначити матеріально-технічне забезпечення такого допиту, серед іншого, і наявність обладнаних спеціальних кімнат у судово-експертній установі.

Після ухвалення рішення щодо проведення дистанційного допиту судового експерта слідчий, суд або інша особа, яка заявила клопотання про такий допит, має передусім розробити уявну модель процедури (технологію) допиту, визначити лінію своєї поведінки, прийоми допиту з урахуванням прогнозу розвитку ситуації під час допиту, питання до судового експерта.

Таким чином, технологічна модель дистанційного допиту судового експерта є системою, що ди-

намічно розвивається та елементами якої слугують подальші рішення і дії, які послідовно реалізуються на практиці:

1) аналіз критеріїв прийняття рішення щодо можливості дистанційного допиту (під час прийняття такого рішення доцільно спиратися на принцип процесуальної ефективності; суд має окреслити коло питань, передбачити обсяг інформації, яку необхідно отримати від експерта; врахувати процесуальні витрати на час, організацію, узгодження часу та учасників, матеріальні витрати на відрядження, оренду інформаційного каналу тощо);

2) прийняття рішення стосовно проведення дистанційного допиту судового експерта;

3) побудова, аналіз, оцінка уявної моделі ситуації, що склалася, визначення на основі результатів вивчення цієї моделі проблеми (проблем), що вимагає їх розв'язання шляхом проведення дистанційного допиту судового експерта;

4) визначення мети, завдань допиту, побудова плану проведення допиту, визначення питань судовому експерту;

5) розроблення та реалізація програми організаційного, інформаційного, технічного, іншого забезпечення супроводу дистанційного допиту судового експерта;

6) реалізація розробленого плану в ході предметної інформаційної взаємодії суб'єкта, що проводить такий допит, із допитуваним;

7) фіксація процедури дистанційного допиту судового експерта та долучення до протоколу судового засідання повного відеозапису дій, що відбулися в судово-експертній установі під час дистанційного допиту експерта.

Висновки. Згідно з вищевикладеним вважаємо за необхідне розглядати як елемент заключної стадії експертних технологій дистанційний допит експерта. Реалізація технологічного підходу до допиту судового експерта в режимі відеоконференцв'язку стає важливим кроком у впровадженні досягнень науки і техніки у досудове розслідування і судовий розгляд кримінальних проваджень. Впровадження експертних технологій в експертну практику зумовить внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства в частині нормативного регулювання допиту експерта, а також реконструкції в КПК слідчої (судової) профілактики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – 25 трав. – Ст. 1370.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Моїсєєв О. М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування : монографія / О. М. Моїсєєв. – Х. : Вид. агенція «Апостиль», 2011. – 424 с.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.
5. Криміналістика : навч. посіб. / За ред. А. Ф. Волобуєва. – К. : КНТ, 2011. – 504 с.
6. Словник основних термінів судових експертиз (теорія, організація та нормативно-правове регулювання) / В. М. Шерстюк (керівн. авт. кол.), В. В. Лук'яненко. – Сімферополь : КримНДІСЕ, 2008. – 182 с.
7. Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве : науч. изд. / Ю. К. Орлов. – М. : Ин-т повыш. квалиф. Росс. Федер. центра судеб. экспертизы, 2005. – 264 с.
8. Шмонин А. В. Методология криминалистической методики : монография / А. В. Шмонин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 416 с.
9. Криміналістика : учебник / Отв. ред. Н. П. Яблоков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – 781 с.

10. Криміналістика : навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 496 с.
11. Щербаковський М. Г. Призначення та проведення судових експертиз / М. Г. Щербаковський. – Х. : Фактор, 2011. – 400 с.
12. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2009. – 687 с.
13. Демидова Є. Є. Сутність допиту судового експерта / Є. Є. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 276–287.